

STUDIA

Jiří Prokop

Uniwersytet Karola w Pradze

**Umiejętność zarządzania finansami
w kształceniu podstawowym.
Związki międzynarodowe**

**Finance management skills in primary education.
Internationally**

Wstęp

Na pewno każdy z was znalazł chociaż raz w skrzynce pocztowej ulotkę oferującą super pożyczkę np. 50 000 Kcz tylko za 899 koron! Formalności załatwimy od ręki, wystarczy wziąć słuchawkę i zadzwonić. To wszystko jest napisane wyraźnym czerwonym kolorem na białym papierze. Po prostu nie da się tego nie zauważyć. Ale!... Na malutkim skrawku papieru jest jasnoszary prostokąt połączony z logo firmy. Jeśli popatrzymy uważnie, zobaczymy miniaturowy tekst, w którym umieszczone są najważniejsze informacje, tj. jak często trzeba płacić raty, jak długo, ile właściwie zapłacimy. Po przeczytaniu tych informacji początkowo ciekawa oferta traci na swojej atrakcyjności. Kto jednak w czasie kryzysu finansowego czyta warunki pożyczki? Szukamy tylko szybkiego rozwiązania! Takie rozwiązania mogą stać się powodem dużych problemów.

W jaki sposób z takimi sytuacjami sobie radzić? W jaki sposób im się przeciwstawić? Jak nauczyć się dobrze gospodarować pieniędzmi? W jaki sposób orientować się na rynku produktów finansowych? Jak efektywnie komunikować się z instytucjami finansowymi? Jakie mamy prawa jako konsumenci? Odpowiedzi na powyższe pytania możemy uzyskać poprzez kształcenie umiejętności zarządzania finansami, które ma na celu przygotowanie uczniów do aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa na rynku finansowym. Kształcenie w zakresie finansów zmierza do tego, aby uczniowie właściwie zarządzali pieniędzmi osobistymi i budżetem rodzinnym. Nie mniej ważnym zadaniem tego kształcenia jest także działanie prewencyjne, mające na celu zapobieganie zaciąganiu długów.

Na temat umiejętności zarządzania finansami obecnie bardzo często się dyskutuje, nie tylko w mediach, ale także wśród nauczycieli. Związane jest to ze złymi wynikami czeskich uczniów w międzynarodowych badaniach PISA, TIMSS czy PIRLS, które „umiejętności finansowe” testują wśród uczniów w różnym wieku, już od lat 90. minionego stulecia. Jeśli przyjrzymy się definicjom tych umiejętności w różnych źródłach, to możemy stwierdzić, że nie ma jednoznacznej definicji.

Dawniej za wykształconego uważano człowieka, jeśli znał podstawy czytania, pisania i liczenia. W obecnych czasach pojęcie „wykształcony” (w społeczeństwie informatycznym) zyskało trochę inny wymiar, inne znaczenie. Pod pojęciem „wykształcony” kryje się nie tylko znajomość pojęć w danej dziedzinie, ich zrozumienie, ale także użycie tych pojęć i wykorzystanie ich w życiu codziennym. W literaturze specjalistycznej podkreśla się przede wszystkim wykształcenie w obszarach: czytelnictwym, matematycznym i przyrodniczym, które są przedmiotem testów w wyżej wymienionych badaniach międzynarodowych. Dalej podkreśla się ważność umiejętności zarządzania finansami, aby nauczyć się nimi efektywnie gospodarować w świecie finansów oraz bezpiecznie poruszać się po nowoczesnych systemach informacyjnych i technologiach komunikacyjnych.

Materiał ten dotyczy zdefiniowania pojęcia „umiejętności finansowe”, „podstawy finansowania” oraz dostarcza informacje o tym, w jaki sposób takie umiejętności odzwierciedlają się w treściach, w głównych celach i tematach działań kształcenia podstawowego. Dokładna analiza związku pomiędzy podstawami finansowania i podstawowymi zasadami kształcenia w Ramowym

Programie Nauczania Podstawowego (RPNP) może również prowadzić do zmian programu nauczania.

Artykuł pokazuje także krótki przegląd tego, w jaki sposób operują programami nauczania wybrane państwa, ewentualnie w jaki sposób te kraje wspierają podniesienie poziomu kształcenia w zakresie finansowania. Bardzo dobry wpływ na poziom wykształcenia w tym zakresie przynoszą badania międzynarodowe, które zajmują się tą problematyką długofalowo i prezentują politykom zajmującym się edukacją ważne dane dotyczące poziomu umiejętności finansowych wśród uczniów w porównaniu z innymi krajami. Informacje o zmianie poziomu wykształcenia dotyczącego finansów w czasie, kiedy te badania są realizowane, stają się ważnym wskaźnikiem obecnego stanu i możliwości rozwoju systemu kształcenia. Warto więc tym wskaźnikom poświęcić większą uwagę.

Tekst przeznaczony jest przede wszystkim dla twórców polityki szkolnej, pracowników Ministerstwa Szkolnictwa Młodzieży i Wychowania Fizycznego (MszMWF), autorów programów nauczania, twórców programów kształcenia dla pedagogów, specjalistów uniwersyteckich, którzy przygotowują przyszłych pedagogów, dyrektorów szkół podstawowych i średnich, koordynatorów szkolnych programów edukacyjnych. Ważne informacje znaleźć mogą także ci, których interesuje problematyka podstaw finansowania i rozwoju, lub też ci, którzy chcieliby poszerzyć swoją wiedzę na ten temat.

Podstawy instytucjonalne

Po przejściu na gospodarkę rynkową wzrosły wymagania związane z kompetencjami ekonomicznym i decyzjami ekonomicznymi w życiu codziennym. Ze strony różnych instytucji da się zauważyć duże zainteresowanie kształceniem finansowym i umiejętnościami zarządzania finansami. Obecny kryzys finansowy ukazał nam potrzebę kształcenia się w tym kierunku, obejmującym umiejętności niezbędne w gospodarowaniu finansami rodzinnymi i osobistymi, tak, by dawały poczucie bezpieczeństwa. Kształcenie ekonomiczne zmierza do aktywnego i odpowiedzialnego działania na rynku finansowym i działa prewencyjnie w przypadku zadłużania się rodzin i obywateli. Niektóre z podjętych kroków wspierających rozwój kształcenia finansowego już weszły w życie, inne czekają na realizację.

W roku 2006 powstała przy Ministerstwie Finansów Republiki Czeskiej *Ekspercka Grupa do Spraw Kształcenia Finansowego*¹. Grupa ta łączy niezależne instytucje, do których zalicza się Ministerstwo Finansów (MF), Ministerstwo Przemysłu i Biznesu (MPiB), Ministerstwo Szkolnictwa, Młodzieży i Wychowania Fizycznego (MSzMWf), dalej Czeski Bank Narodowy CCBN), przedstawiciele stowarzyszeń na rynku finansowym, przedstawiciele podmiotów realizujących projekty dotyczące edukacji, specjalistów do spraw szkolnictwa. Przedstawiciela ma tam również Pedagogiczny Instytut Badawczy w Pradze (PIB). W roku 2007 została przedstawiona *Strategia edukacji finansowej*, w której umieszczona jest dokładna definicja podstaw finansowania. Program strategii został zaktualizowany w roku 2010, kiedy to przyjął go rząd Republiki Czeskiej jako *Narodową Strategię Edukacji Finansowej*².

W roku 2007 został przedstawiony *System Budowania Podstaw Finansowania w Szkołach Podstawowych i Średnich*³. Dokument ten obejmuje Standardy Umiejętności Finansowych w Edukacji Podstawowej i Standardy Finansowania w Edukacji Szkoły Średniej. Standardy Podstaw Finansowania dla Szkół Średnich zostały już osadzone w Ramowym Programie Nauczania dla Liceów i Szkół Zawodowych. Standardy Umiejętności Finansowych dla Szkół Podstawowych w Ramowym Programie Nauczania na razie nie znalazły miejsca, ponieważ Ramowy Program Nauczania dla Szkół Podstawowych (RPN SzP) powstał dopiero w roku 2005, czyli dwa lata przed powstaniem Standardów Podstaw Finansowania dla Edukacji Podstawowej.

Aktualnym zadaniem w dziedzinie edukacji finansowej jest osadzenie Standardu Edukacji Finansowej dla Szkół Podstawowych do RPN SzP. Jednocześnie przebiegać powinno systematyczne i metodyczne wsparcie bez wcześniejszego przygotowania akademickiego nauczycieli w obszarze edukacji finansowej.

W najbliższych latach przebiegać będzie badanie kompetencji edukacji finansowych wśród piętnastoletnich uczniów w ramach projektu PISA.

¹ Ministerstvo financí, http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/fintrh_os_expertskep_33652.html [dostęp: 15.11.2008].

² Národní strategie finančního vzdělávání. Aktualizované znění, Ministerstvo financí, http://www.psfv.cz/assets/cs/media/PSFV_Narodni-strategie-finančního-vzdelavani.pdf [dostęp: 05.12.2014].

³ Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. Společný dokument Ministerstva financí ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstva průmyslu a obchodu ČR, MF, MŠMT, MPO, http://www.nuov.cz/uploads/SBFG_finalni_verze.pdf [dostęp: 05.12.2014].

Definicja edukacji finansowej

Edukacja finansowa została w Republice Czeskiej zdefiniowana w roku 2006 w ramach działania Międzyresortowej Grupy Eksperckiej do Spraw Finansowania. Z tą definicją⁴ zgadzały się MF, MPiB, CzBN, i wspomniane grupy profesjonalistów. Poniżej opisana definicja edukacji finansowej została zaczerpnięta z Narodowej Strategii Edukacji Finansowej (NSEF), która jest podstawowym dokumentem Edukacji Finansowania w Republice Czeskiej.

„Edukacja finansowa to zbiór wiedzy, zdolności i własnych wartości obywatela konieczny do tego, żeby obywatel potrafił finansowo zabezpieczyć siebie i swoją rodzinę we współczesnym społeczeństwie, aktywnie udzielać się na rynku finansowych produktów i usług. Wykształcony finansowo obywatel orientuje się w problematyce pieniądza i cen, zdolny jest odpowiedzialnie zarządzać pieniędzmi osobistymi i rodzinnymi, włączając w to aktywa finansowe i zależności dotyczące zmieniającej się sytuacji życiowej”⁵.

Edukacja finansowa stanowi część szerszej rozumianej edukacji ekonomicznej, która obejmuje m.in. zdolność zapewnienia sobie dochodów oraz prawidłowe rozpoznawanie wyników podejmowanych decyzji, znajomość rynku pracy, zdolność decydowania o wydatkach, itp. Ważną częścią umiejętności finansowych są także aspekty makroekonomiczne i problem podatków, dlatego, że w znaczący sposób wpływają one na płynność finansową w życiu prywatnym i rodzinnym. Umiejętności finansowe jako część umiejętności ekonomicznych mają wpływ na zakres wiedzy, umiejętności i wartości, które powinien posiadać każdy obywatel, aby umiał sobie radzić we współczesnym świecie.

Przez aspekty makroekonomiczne rozumiemy przede wszystkim orientację w podstawowych związkach pomiędzy poszczególnymi działami ekonomii i w głównych czynnikach makroekonomicznych (PKB, inflacja, stopa procentowa i inne). Podstawowe informacje o systemie podatkowym i roli podatków w ramach społeczeństwa warto znać i posiadać, aby zapewnić właściwe reakcje obywateli wobec problemów finansowych rodziny, a tym samym państwa.

⁴ Pojęcie edukacji finansowej jest używane w dokumencie Narodowej Strategii Edukacji Finansowej.

⁵ Národní strategie finančního vzdělávání. Aktualizované znění, Ministerstvo financí, http://www.psfv.cz/assets/cs/media/PSFV_Narodni-strategie-finančního-vzdelavani.pdf, [dostęp: 05.12.2014].

Z edukacją finansową dalej łączy się również:

- edukacja numeryczna (z punktu widzenia umiejętności finansowych dotyczy to przede wszystkim wykorzystania matematyki do rozwiązywania zadań związanych z finansami);
- edukacja informacyjna (zdolność szukania, wykorzystania i oceny istotnych informacji);
- edukacja prawnicza (orientacja w systemie prawnym, wiedza na temat prawa i obowiązków, oraz umiejętność szukania ewentualnej pomocy).

Rozwój takich umiejętności przyczynia się do poprawnego myślenia ekonomicznego, prawniczego i politycznego obywateli.

Definicja edukacji finansowej posiada pewną strukturę. Edukacja finansowa jako gospodarowanie finansami osobistymi/rodzinnymi obejmuje trzy działy: edukację pieniężną, cenową i budżetową.

- Edukację pieniężną stanowią kompetencje konieczne do gospodarowania pieniędzmi w gotówce lub bezgotówkowo i związanych z tym kolejnych czynności (np. zwykłe konto bankowe, narzędzia płatnicze itp.);
- Edukację cenową stanowią kompetencje konieczne do zrozumienia mechanizmów cenowych i inflacyjnych. Ważną częścią edukacji cenowej jest rozumienie warunków związanych z „wartością pieniędzy”, różnica pomiędzy nominalną i realną stopą procentową, zrozumienie działania narzędzi finansowania i część praktyczna, tj. opłaty i stopy procentowe;
- Edukację budżetową stanowią kompetencje konieczne do zarządzania budżetem osobistym/rodzinnym (np. zdolność prowadzenia budżetu, wytyczanie celów finansowych, decydowanie o przeznaczeniu źródeł finansowych), zdolność przewyższania wszystkich sytuacji życiowych z punktu widzenia ekonomicznego. Edukacja budżetowa obejmuje wyżej wymienione części ogólne, a także dwie części o węższym zakresie: aktywa finansowe (np. depozyty, inwestycje, ubezpieczenia) i zobowiązania finansowe (np. kredyty lub leasing). To wymaga od człowieka w obu wypadkach orientacji na rynku i w oferowanych produktach finansowych, zdolności porównywania danych produktów i wybraniu tych najlepszych⁶.

Powyższa definicja stała się bazą dla Standardów Umiejętności Finansowych (SUF) które są częścią Systemu Budowania Edukacji Finansowej w Szko-

⁶ Národní strategie finančního vzdělávání. Aktualizované znění, Ministerstvo financí, http://www.psfv.cz/assets/cs/media/PSFV_Narodni-strategie-finančního-vzdelavani.pdf [dostęp: 05.12.2014].

łach Podstawowych i Średnich. Standardy umiejętności finansowych opisują główne aspekty edukacji finansowej w kształceniu podstawowym i średnim.

Edukacja finansowa w Republice Czeskiej na tle międzynarodowym

Dość dziwnym wydaje się fakt, że prawie dwadzieścia lat po wprowadzeniu gospodarki rynkowej, przedmiot ekonomii nie stał się jeszcze częścią nauczania w szkołach. Czeskie szkolnictwo nie jest wyjątkiem. Podobne pytania stawiają sobie także inne kraje na świecie. W krajach, w których nauczanie ekonomii i edukacji finansowej ma długą tradycję, jak np. USA, przedmiot „ekonomia” jest przedmiotem obowiązkowym tylko w jednej trzeciej wszystkich szkół w Stanach Zjednoczonych (high school).

Kształcenie finansowe wyodrębniono z międzynarodowej koncepcji dotyczącej ochrony konsumenta, a w dziedzinie kształcenia nawiązuje do rekomendacji OECD i UE. Ogólne aspekty kształcenia obywateli na poziomie europejskim rozwiązuje również *Strategia Polityki Konsumenckiej 2007 – 2013*. Problematyka kształcenia finansowego jest szerzej opisana w *Białej Księdze o Polityce Służb Finansowych 2005–2010*⁷. W roku 2008 został w ramach OECD powstał *International Network od Financial Education* (INFE – *Międzynarodowa Grupa do Spraw Kształcenia Finansowego*). W tym też roku został uaktywniony *International Gateway on Financial Education* (IGLE – *Międzynarodowy Wskaźnik Internetowy do Spraw Finansowania*).

Strategię kształcenia finansowego od roku 2007 przygotowała również Republika Czeska i dzięki temu znajduje się wśród takich krajów, jak Nowa Zelandia, Wielka Brytania, Włochy, Hiszpania, Holandia, Węgry, Dania⁸, Słowacja i inne państwa. W roku 2011 w ramach OECD rozpoczęła opracowywanie centralnej strategii kształcenia finansowego jako podstawy dla tych krajów, które narodowej strategii kształcenia finansowego jeszcze nie mają.

Dla porównania koncepcji edukacji finansowej w programach nauczania w Republice Czeskiej i pozostałych państwach zanalizowano program nauczania na poziomie podstawowym w wybranych krajach, przy czym analizę ogra-

⁷ National Strategy for Financial Literacy, Retirement Commission, http://www.retirement.org.nz/webfm_send/~retirementfiles~Centre%20for%20Financial%20Literacy~NationalStrategyfinal27June.pdf [dostęp: 25.03.2013].

⁸ Teaching Financial Capability, Danske Bank Group, <http://www.teachingfc.co.uk/> [dostęp: 04.03.2013].

niczono tylko do obowiązkowego kształcenia ogólnego. Wybór państw podanych analizie został wprowadzony tak, by jak najlepiej korelował z wyborem krajów, w których przeprowadzono analizę porównawczą w badaniach innych rodzajów umiejętności. Republika Słowacka została wybrana jako kraj, z którym łączą nas wspólne korzenie. Szkocja natomiast została wybrana dlatego, że tam obecnie przebiega bardzo intensywna reforma programu nauczania. Nowa Zelandia z kolei została zaproszona do badań ze względu na to, że edukację finansową wprowadzono tam do narodowego programu nauczania już w roku 2007.

Włączenie Kanady, prowincji Ontario, do państw przez nas wybranych jest spowodowane tym, że kanadyjscy uczniowie już od roku 2011 obowiązkowo kształcą się w dziedzinie zarządzania pieniędzmi. Włączenie edukacji finansowej do nauczania jest więc tematem aktualnym. Republika Fińska została wybrana jako państwo, w którym edukacja finansowa nie jest częścią programu nauczania, ale stanowi ważną część w dziedzinie kształcenia.

Na Słowacji został w roku 2009 zatwierdzony *Narodowy Standard Edukacji Finansowej*⁹. Chociaż słowackie programy nauczania pojęcia edukacji finansowej nie znają, system szkolnictwa ma w Narodowym Standardzie Edukacji Finansowej podstawy do włączenia tej problematyki do szkół. Dokument ten jest częścią *Strategii Kształcenia w Dziedzinie Finansów i Zarządzaniu Finansami Osobistymi*.

W Szkocji w latach ubiegłych powstało *Szkockie Centrum do Spraw Kształcenia Finansowego*, które ma za zadanie pomagać nauczycielom, szkołom i instytucjom edukacyjnym w kształceniu finansowym o wysokich standardach tak, by zostały zaspokojone potrzeby ucznia. W Szkocji obecnie wprowadzany jest nowy Program Nauczania dla Kształcenia Podstawowego – *Curriculum for Excellence*¹⁰. Pojęcie edukacji finansowej w tym dokumencie nie pojawia się, a jednak możemy tutaj znaleźć podobne określenie – *kształcenie finansowe* czyli *financial education* połączone z częścią *Odpowiedzialność dla wszystkich*, która została ujęta w trzech obszarach programu nauczania: *Zdrowie i dobre samopoczucie poprzez uczenie się, Umiejętność pisania i czytania poprzez uczenie się, Liczenie poprzez uczenie się*. Kwalifikacje finansowe mające na celu podniesienie poziomu szans życiowych i życiowych wyborów ucznia, zawierają

⁹ http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/isced1/ine_dokumenty/narodny_standard_financnej_gramotnost.pdf [dostęp: 05.12.2014].

¹⁰ What is Curriculum for Excellence?, Learning and Teaching Scotland, www.ltscotland.org.uk/curriculumforexcellence/ [dostęp: 25.02.2013].

cztery podstawowe aspekty: *rozumienie finansowe, kompetencje finansowe, odpowiedzialność finansowa i przedsiębiorczość finansowa*.

Narodową Strategię Kształcenia Finansowego ma także Nowa Zelandia. Umiejętność finansowa została włączona do programu nauczania w kształceniu podstawowym w roku 2007¹¹. Umiejętność finansowa rozumiana jest jako środek prowadzący do zdolności finansowej, do uzyskania potrzebnych wiadomości, które pomogą zrozumieć informacje finansowe i procesy, które mają wpływ na życie codzienne. Dalej edukacja finansowa powinna pomóc rozwinąć kompetencje zarządzania finansami. Cały rozwój umiejętności finansowych ma bardzo duże znaczenie. Umiejętności finansowe mają punkt styczny z umiejętnościami czytelnictwymi i matematycznymi.

Umiejętność finansowa pojawia się także w szkołach w kanadyjskiej prowincji Ontario. Od września 2011 uczniowie klas 4–12 kształcą się również w dziedzinie gospodarowania pieniędzmi. Dlatego też powstała specjalna grupa złożona z członków Ministerstwa Szkolnictwa i innych instytucji, która stara się zdefiniować umiejętności finansowe i wydać tym samym rekomendację opisującą wiedzę i umiejętności, które pomogą osiągnąć zamierzony cel. Umiejętności finansowe będą częścią już istniejących przedmiotów (nie będzie chodziło o nowy przedmiot wcześniej nieznan).

Finlandia na razie nie ma przygotowanej Narodowej Strategii Finansowej, jednak umiejętności kształcenia w dziedzinie finansowej są wspierane. Od roku 2008 działa nowy *Program Umiejętności Finansowych*. Zapowiedzią był program *Moneyville* dla uczniów w wieku od 5 do lat 9, następnie program *Control Your Money i Teaching Financial Literacy*.

W Luksemburgu interesującym jest to, że uczeń nie ukończy kształcenia podstawowego, jeśli wcześniej nie zda egzaminu z zakresu finansów w Luksemburskim Banku Centralnym.

Umiejętności finansowe w aspekcie narodowym

Republika Czeska systematycznie rozwija kształcenie finansowe już od roku 2006. W maju 2010 roku rząd RC uchwalił uaktualnioną wersję *Naro-*

¹¹ National Strategy for Financial Literacy (New Zealand): Retirement Commission, http://www.retirement.org.nz/webfm_send/~retirementfiles~Centre%20for%20Financial%20Literacy~NationalStrategyfinal27June.pdf [dostęp: 20.03.2013].

dowej *Strategii Kształcenia Finansowego*¹², którą przygotowało Ministerstwo Finansów RC. Ten strategiczny dokument zajmuje się znaczeniem i zasadami kształcenia finansowego, rolą poszczególnych podmiotów w kształceniu finansowym, a także prezentuje plan działania w dziedzinie tego kształcenia w RC.

Miejsce centralne w strategii zajmuje zdefiniowanie umiejętności finansowych jako zbioru potrzebnych kompetencji. Obejmuje trzy podstawowe cele:

- Kształcenie finansowe skierowane jest na obywatela, który aktywnie i odpowiedzialnie udziela się na rynku finansowym;
- Kolejnym celem będzie przeciwdziałanie zadłużaniu się;
- Niemniej ważnym jest ostatni cel – zapewnienie środków finansowych na starość.

W strategii możemy znaleźć informację o tym, że kształcenie finansowe ma tzw. dwufilarową strukturę:

- 1) jeden filar kształcenia finansowego obejmuje uczniów i studentów edukacji początkowej;
- 2) drugi filar skierowany jest do obywateli i zorientowany jest na człowieka dorosłego.

W edukacji finansowej uczniów najważniejszym dokumentem jest *System Budowania Umiejętności Finansowych w Szkołach Podstawowych i Średnich*, który obejmuje *Standardy Umiejętności Finansowych*¹³ z 2007 roku. Te dokumenty określają cel kształcenia w zakresie finansów na różnym stopniu edukacji. Standard umiejętności finansowych dla szkół średnich jest włączony w Ramowy Program Edukacyjny dla Liceum (RPE L). RPE dla Kształcenia Podstawowego (RPE KP) program powstał wcześniej niż Standardy Umiejętności Finansowych, dlatego też nie obejmują edukacji finansowej do RPE KP. Wdrażanie Standardów umiejętności finansowych do kształcenia podstawowego będzie przygotowane w najbliższym czasie.

¹² Národní strategie finančního vzdělávání. Aktualizované znění, Ministerstvo financí, http://www.psfv.cz/assets/cs/media/PSFV_Narodni-strategie-finančního-vzdelavani.pdf [dostęp: 05.12.2014].

¹³ Standardy finanční gramotnosti in *Systém budování finanční gramotnosti*. Společný dokument Ministerstva financí ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstva průmyslu a obchodu ČR, MF, MŠMT, MPO, <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/system-budovani-finančni-gramotnosti-na-zakladních-a-středních-skolach> [dostęp: 05.12.2014].

Pomiar umiejętności finansowych

Mierzenie umiejętności finansowych jest obecnie tematem aktualnym. Umiejętności finansowe stają się częścią Międzynarodowego Programu Oceny Wyników PISA w ramach OECD, który monitoruje wyniki piętnastoletnich uczniów. Umiejętność finansowa będzie do tego programu włączona obok umiejętności czytelniczych, matematycznych czy biologicznych (przyrodniczych). W 2014 roku w ramach PISA wprowadzony zostanie test umiejętności finansowych, który zostanie dołączony do testu umiejętności matematycznych. Republika Czeska zgłosiła się do pilotażowego przeprowadzenia testów umiejętności finansowych.

Kontrolę umiejętności finansowych o nazwie FINGR¹⁴ przygotowała po raz pierwszy w roku 2010 spółka SCIO. Test ten odwołuje się do definicji umiejętności finansowych wprowadzonej w *Narodowej Strategii Kształcenia Finansowego i w Standardzie Umiejętności Finansowych dla Kształcenia Podstawowego*, która będzie kontynuowana w latach następnych. Kontrola ta obejmuje uczniów klas 8 i 9 szkół podstawowych i odpowiednich do tych klas roczników licealnych. W testach w roku 2010 wzięło udział 2 357 uczniów. Wszystkie szkoły biorące udział sprawdzały swoich uczniów tym samym testem dotyczącym umiejętności finansowych, który uzupełniono kwestionariuszami. Test był taki sam dla klas 8 i klas 9; składał się z 35 pytań, które sprawdzały wiedzę i umiejętności uczniów. Kwestionariusz był bardziej ogólny, badał wiedzę uczniów na temat podstawowych zjawisk ekonomicznych (średnia dochodów, ceny itp.), ale także własne zdanie ucznia i jego umiejętności pracy ze środkami finansowymi. Średnia grubość powodzenia u uczniów klas 9 szkół podstawowych była na poziomie 66,3%, zaś u licealistów 80,9%. Przeciętna linia powodzenia u uczniów klas 8 to wynik 60,8%; w testach lepiej od uczniów szkół podstawowych w tym samym wieku wypadli uczniowie klas licealnych. Najlepiej poradzili sobie uczniowie z pytaniami, które dotyczyły pieniędzy i płacenia. Poprawnie odpowiedzieli na pytania związane z gospodarowaniem finansami w rodzinie, rynkiem finansowym, podatkami i cenami. Najgorzej jednak wypadły wyniki w dwu tematach – gospodarka i podział pracy. Interesująca różnica jest pomiędzy wynikami testu i praktyką. Uczniowie, którzy nigdy nie otrzymali pieniędzy jako podarunku, uzyskali w teście lepsze wyniki¹⁵.

¹⁴ Souhrnná zpráva. Testování finanční gramotnosti v 8. a 9. ročnících 2009/2010, Scio, Praha 2010.

¹⁵ Tamże.

Umiejętności finansowe w Ramowym Programie Edukacyjnym dla Edukacji Podstawowej (RPE EP)

W RPE EP¹⁶ nie spotykamy się z pojęciem *umiejętność finansowa*, jednak ten dokument niesie za sobą potencjał do jej rozwoju. Problematyka finansów jest główną częścią obszarów edukacyjnych: *Człowiek i jego świat, wychowanie obywatela* oraz *Człowiek i świat pracy*. Nie chodzi jednak o systematyczne włączenie umiejętności finansowych do programów nauczania, którego wymaga Narodowa Strategia Edukacji Finansowej i *System Budowania Umiejętności Finansowych w Szkołach Podstawowych i Średnich*.

W pojęciach i celach edukacji podstawowej nie znaleziono żadnej wzmianki o zarządzaniu finansami. Można jednak znaleźć miejsca o podobnym znaczeniu zwłaszcza w tych częściach, w których opisuje się rozwiązywanie problemów, sytuacje zorientowane na życie codzienne, prawo obywatela, obowiązki, decydowanie o własnym życiu, orientację zawodową. Z punktu widzenia możliwości niezbędnych do rozwoju umiejętności finansowych, są tam opisane w sposób wystarczający pojęcia i cele podstawowego nauczania.

W programach nauczania RPE ważnymi pojęciami są: kluczowe kompetencje, dziedziny edukacji i działy tematyczne.

Kluczowe kompetencje

Wśród kluczowych kompetencji nie znajdziemy wzmianki na temat umiejętności finansowych. Można jednak znaleźć podobnie brzmiące problemy w kompetencjach nauczania, w kompetencjach rozwiązywania problemów, w kompetencjach pracy. Umiejętności finansowe zauważyć można w rozdziałach dotyczących praktycznych sytuacji, rozwiązanie trudnych sytuacji, szukanie informacji, wykorzystania logicznych, matematycznych i empirycznych postępow w rozwiązywaniu problemów, odpowiedzialność za swoje decyzje. Za podstawę do rozwoju umiejętności finansowych uważamy umiejętności rozwiązywania problemów. Obecnie dostrzec można impuls do rozwoju umiejętności finansowych.

¹⁶ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, Výzkumný ústav pedagogický v Praze, Praha 2005.

Dziedziny edukacji

W obrębie edukacji *Człowiek i jego świat*, która przeznaczona jest dla uczniów 1. stopnia szkoły podstawowej, umiejętności finansowe nie są dokładnie opisane. Z problematyką finansów możemy się jednak spotkać w dziale tematycznym *Ludzie wokół nas*. Za możliwe bodźce służące do rozwoju umiejętności finansowych można uważać rozdziały, w których są wprowadzone umiejętności wykorzystywane w życiu codziennym, organizacja życia w rodzinie, prawa i obowiązki oraz możliwe problemy z tym związane. Dziedzina edukacji *Człowiek i jego świat* jest optymalną dziedziną edukacyjną, do której powinny zostać włączone *Standardy Umiejętności Finansowych w Kształceniu Podstawowym (1. stopień szkoły podstawowej)*. Ten obszar edukacyjny ma właściwości integracyjne, co odpowiada charakterowi kształcenia finansowego. Dlatego też polecamy włączenie *Treści i Wyników ze Standardów Umiejętności Finansowych w Edukacji Podstawowej (1. stopień szkoły podstawowej)* do całości tematycznej *Ludzie wokół nas*. W nawiązaniu do wcześniejszych działań, polecamy poszerzenie celów tej dziedziny edukacyjnej o cele powiązane z umiejętnościami finansowymi.

W zakresie edukacji *Człowiek i społeczeństwo*, która przeznaczona jest dla 2. stopnia SZP i do której należy także dziedzina *Wychowanie obywatelskie*, z elementami edukacji finansowej możemy spotkać się częściowo. Umiejętności finansowe nie są tutaj jednak opisane, co nie zmienia faktu, że *Wychowanie Obywatelskie* daje szerokie możliwości do rozwoju umiejętności finansowych. Treści edukacyjne związane z umiejętnościami finansowymi możemy odnaleźć w całości tematycznej *Państwo i Gospodarka, Państwo i Prawo, Człowiek w Społeczeństwie*. Inicjatywę prowadzącą do rozwijania umiejętności finansowych możemy odnaleźć tam, gdzie wprowadzone jest rozwiązywanie problemów w życiu codziennym, w realnych sytuacjach, i tam, gdzie mowa jest o życiu gospodarczym i odpowiednim zachowaniu. Tak jak w poprzednim przypadku, nie jest najważniejsze systematyczne włączenie *Standardu Umiejętności Finansowych do Edukacji Podstawowej (2. stopień szkoły podstawowej)*. Umiejętności finansowe powinny jednak zostać włączone do tej dziedziny edukacyjnej, dlatego proponujemy włączyć ją jako dokładne cytacje ze *Standardu Umiejętności Finansowych dla Szkół Podstawowych* do działu *Człowiek w społeczeństwie* lub do działu pt. *Państwo i gospodarka*. Alternatywne możliwości do włączenia umiejętności finansowych do istniejących działów to opra-

cowanie odrębnego tematu, który będzie dotyczyć wyłącznie umiejętności finansowych. W związku z tym powinno się uzupełnić charakterystykę i cele tych działów edukacyjnych.

Problematyka działu *Człowiek i świat pracy* przeznaczona jest dla uczniów na 1. i 2. stopnia szkoły podstawowej. Na poziomie 1. stopnia SzP obowiązują 4 tematy. Na poziomie 2. stopnia SzP obowiązkowy jest dział *Człowiek i świat pracy*, kolejną tematykę wybiera szkoła z siedmiu istniejących obszarów tematycznych. W dziale *Człowiek i świat pracy* nie znajdziemy wzmianki na temat umiejętności edukacyjnych. Punkty styczne zauważyć możemy na takich obszarach jak utrzymanie domu czy działanie człowieka w życiu.

W żadnym z przedstawionych przykładów z RPE KP nie chodzi o systematyczne włączenie *Standardu umiejętności finansowych w edukacji podstawowej*. W dziale *Człowiek i świat pracy* dla 2. stopnia szkoły podstawowej zawsze są pojęcia dotyczące umiejętności finansowych zawierających się w dziale *Utrzymanie i działanie gospodarstwa domowego*. Ten rozdział nie jest w szkołach obowiązkowy, nie jest więc znany wszystkim uczniom szkoły podstawowej. W związku ze *Standardami Umiejętności Finansowych w Edukacji Podstawowej* i z istnieniem działu *Utrzymanie i działanie gospodarstwa domowego* polecamy poszerzenie tekstu o „wytworzenie prostego budżetu rodziny”, przez co wprowadzenie kolejnych zmian nie będzie potrzebne.

Zalecenia w ramach innowacji w programie nauczania

Poniżej wymienione rekomendacje są podstawą do możliwych zmian systemowych Programu Nauczania w Republice Czeskiej. Na potrzeby niniejszego tekstu, zaprezentowane zostaną tylko wybrane przykłady. Wszystkie rekomendacje wspierają włączenie umiejętności finansowych w ramy RPE EP. Proces wdrażania opisany jest w Narodowej Strategii do Spraw Umiejętności Finansowych, w części Dwufilarowa Struktura Kształcenia Finansowego¹⁷, a przede wszystkim w Planie działania¹⁸. Według Systemu Budowania Umiejętności Finansowych w Szkołach Podstawowych i średnich powinien być opracowany Standard Umiejętności Finansowych dla Edukacji Podstawowej włączony do RPE EP podczas najbliższej kontroli.

¹⁷ *Národní strategie finančního vzdělávání. Aktualizované znění*, Ministerstvo financí, http://www.psfv.cz/assets/cs/media/PSFV_Narodni-strategie-financniho-vzdelavani.pdf [dostęp: 05.12.2014].

¹⁸ Tamże, s. 26–27.

Aby włączyć umiejętności finansowych do RPE EP należy:

- uzupełnić dziedzinę edukacyjną *Matematyka i jej aplikacja* o: „*uczeń wykorzystuje umiejętności matematyczne w rozwiązywaniu zadań ze świata finansów dotyczących budżetu rodzinnego czy osobistego, aktyw i pasyw finansowych*”;
- uzupełnić dziedzinę edukacyjną *Człowiek i jego świat* o „*orientacja w problematyce cenowo-pieniężnej, odpowiedzialne gospodarowanie budżetem prywatnym*”. Ten cel odpowiada definicji umiejętności finansowych i *Standardowi Umiejętności Finansowych w Edukacji Podstawowej (1. stopień Szkoły Podstawowej)*;
- zmienić w opisie dziedziny edukacyjnej *Człowiek i społeczeństwo* w rozdziałach o *Wychowaniu do obywatelstwa* takie oto części: „*Zaznajamia uczniów z relacjami w rodzinie i szerszym społeczeństwie, z życiem gospodarczym i rozwija ich orientację w świecie finansów. Przybliża uczniom działania ważnych instytucji politycznych i organów, pokazuje możliwe działania jednostki na rzecz społeczeństwa.*”;
- poszerzyć dziedzinę edukacyjną *Człowiek i społeczeństwo* o słowa: „*zaznajomienie z problematyką cenowo-pieniężną, z budżetem osobistym i rodzinnym, aktywami finansowymi i zobowiązaniami.*”;
- do dziedziny edukacyjnej nazwanej *Wychowanie do obywatelstwa* wdrożyć *Standardy Umiejętności Finansowych w Edukacji Podstawowej* w całym brzmieniu dla 2. stopnia. Dwanaście *Wyników* należy zaliczyć jako oczekiwane wyniki, dziewięć punktów *Treści* jako program nauczania. Alternatywne możliwości do włączenia umiejętności finansowych do już istniejących bloków tematycznych to opracowanie nowej całości tematycznej, która zajmować się będzie wyłącznie umiejętnościami finansowymi (proponowana nazwa to np. *Człowiek i pieniądze* lub też *Człowiek i finanse*);
- zmienić w dziedzinę edukacyjną *Człowiek i świat pracy* w następujący sposób: „*autentycznemu i obiektywnemu poznawaniu świata wokół nas, do potrzebnej wiary w siebie, do nowego myślenia, nowych wartości i postaw człowieka wobec pracy, do świata finansów, techniki i środowiska naturalnego*”;
- dodać wstęp do podrozdziału *Utrzymanie i działanie gospodarstwa domowego* z dziedziny edukacyjnej *Człowiek i świat pracy* w sposób na-

- stępujący: „*prowadzi proste operacje płatnicze, operacje bezgotówkowe i przygotowuje podstawowy budżet rodzinny*”;
- uzupełnić Charakterystykę działu *Wychowanie osobowościowe i socjalne* o: uczeń „*uzyskuje zdolności rozwiązywania różnych sytuacji życiowych z dotyczących finansów*”.
 - uzupełnić Charakterystykę działu *Wychowanie medialne* o: „*uczniowie przygotowani są do tego, by rozpoznawali negatywną i kłamliwą reklamę*”.

Podsumowanie

W Republice Czeskiej specjaliści w dziedzinie pedagogiki zajmujący się problematyką zarządzania finansami zajmują się od roku 2006, tj. od początku, budowaniem umiejętności finansowych w RC. Wdrażanie umiejętności finansowych do RPE EP to tylko jeden z kroków, który wzmacnia znaczenie tej problematyki. Systematyczne włączenie umiejętności finansowych do programów nauczania powinno zostać uzupełnione wysokiej jakości edukacją. Dla realizacji umiejętności finansowych w szkołach polecamy koordynację i integrację tej dziedziny w przedmiotach *Matematyka i jej aplikacja*, *Człowiek i jego świat*, *Człowiek i społeczeństwo*, *Człowiek i świat pracy*. Przez uczniów najlepiej zapamiętywania jest praktyczna część, oparta na przykładach z życia codziennego. Efekty przynosi opracowanie i rozwiązywanie zadań aplikacyjnych i modelowych. Umiejętności finansowe można dobrze połączyć także z krytycznym czytaniem i analizą przekazów. Warto pamiętać również o etycznych aspektach decyzji finansowych. Pedagog powinien systematycznie doksztalać się w tej problematyce. Właśnie dlatego w projekcie *Metodyka II76* powstaje e-learningowy kurs dla nauczycieli mający nazwę *Podstawy umiejętności finansowych 77*. Jako materiał dopełniający, przygotowywany jest również metodyczny podręcznik z przykładami praktycznymi. Inspirujące metody do nauki, ciekawe informacje dotyczące problematyki rozwoju umiejętności finansowych można znaleźć w Metodycznym portalu www.rvp.cz.

Dodatek: Doświadczenia Liceum w Beneszovie w zakresie zarządzania finansami

W ostatniej części tekstu przedstawię wdrażanie tej dziedziny do przedmiotu Wychowanie Obywatelskie czy Podstawy Nauk Społecznych w Liceum Beneszovie. Odpowiem również na pytanie, kto i dlaczego powinien tego przedmiotu nauczać.

Od 1. września roku 2009 uczniowie pierwszych klas liceum rozpoczęli naukę według szkolnych programów edukacyjnych (SzPE) opracowanych w oparciu o Ramowy Program Edukacyjny dla Liceów¹⁹. W tym dokumencie znajdziemy także wymagania dotyczące problematyki umiejętności finansowych. Chociaż pojęcie „umiejętności finansowe” wśród nauczycieli rzadko jest używane, profesorowie z Beneszowa znają to pojęcie bardzo dobrze. Informacje o nauczaniu pomogła im uzupełnić książka pod tytułem *Umiejętności finansowe: materiały i przykłady z praktyki szkół*²⁰ (przede wszystkim rozdział 5. – *Produkty finansowe*). Ale pytanie dotyczące tego, kto powinien ten przedmiot prowadzić, pozostaje nadal bez odpowiedzi. Każdy absolwent Wydziału Pedagogicznego, kierunku Wychowanie Obywatelskie (WO) lub Podstawy Nauk Społecznych (PNS), połączone ze studiami ekonomii, zdając egzamin i egzamin państwowy z tej dziedziny, otrzymuje nie tylko wykształcenie fachowe, ale także dydaktyczne i metodologiczne. Z tego właśnie powodu w dziedzinie finansowej najlepiej zorientowany jest nauczyciel ze specjalnością WO lub PNS. W niektórych szkołach przedmiot WO uważany jest za mniej ważny, czasami uczą go nauczyciele nieaprobowani, którzy potrzebnych informacji nie posiadają.

Oprócz umiejętności finansowych absolwenci WO i PNS posiadają także wiedzę z dziedziny prawa, polityki, socjologii itp. Większość tematów działów z RPE (jak np. Wychowanie Obywatela Demokratycznego, Wychowanie Prowadzące do Myślenia w aspekcie Europejskim i Globalnym, Wychowanie Osobowościowe i Wychowanie Socjalne itp.) włączonych zostało właśnie do przedmiotów WO i PNS. Na podstawie własnych doświadczeń uważam, że ważne jest, aby połączyć wszystkie kierunki społeczno-obywatelskie. Student

¹⁹ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, Výzkumný ústav pedagogický v Praze, Praha 2008.

²⁰ P. Klinskya kol., *Finanční gramotnost – Obsah a příklady z praxe škol*, Národní ústav odborného vzdělávání, Praha 2008.

powinien mieć wiedzę zintegrowaną. Jeśli tematem jest prawo pracy, wtedy studenci pracują z fikcyjnymi stawkami płac, uczą się dzięki temu orientacji w tej dziedzinie wiedzy. W prawie gospodarczym interesujemy się warunkami biznesowymi, powstawaniem spółek oraz odpowiedzialnością spółek za swoje działania. W prawie gospodarczym pracujemy z pojęciami takimi jak własność, wspólna własność współmałżonków lub też z umowami tj. umowa sprzedaży, umowa najmu itp. Prawo sądowe opisuje kwestie przestępczości gospodarczej – np. uchylanie się od opodatkowania, itd. Elementy umiejętności finansowych pojawiają się (oprócz dziedziny prawa) także w politologii. Aby wyjaśniać funkcjonowanie partii politycznych, trzeba koniecznie znać sytuację ekonomiczną kraju.

Moglibyśmy wprowadzić kolejne dziedziny, np. psychologia. Wszyscy wiemy, jak pewne sytuacje ekonomiczne wpływają na stan psychiczny człowieka (bezrobocie, stres, frustracja, higiena psychiczna itp.).

Z niektórymi informacjami z dziedziny umiejętności finansowych uczniowie spotykają się na niższym stopniu liceum:

- w pierwszej klasie układają budżet rodziny w ramach nauki „rodzina i dom”;
- w drugiej klasie, przy realizacji tematu „majątek i bogactwo”, opracowują tabelę wartości, rozwiązują kwestie własności, wartości itd.;
- w klasie trzeciej przyswajają sobie pojęcia: ubezpieczenie, majątek, zobowiązanie itd.;
- w czwartej klasie opracowują kolejne pojęcia – przedsiębiorstwo, orientacja zawodowa, poziom życia, gospodarczość, państwo, organizacje międzynarodowe.

Uczniowie niższych klas liceum omawiają tematy, dotyczące podstawowych pojęć ekonomicznych, gospodarki rynkowej, prywatyzacji, restytucji, polityki gospodarczej państwa, podatków, zasiłków socjalnych, integracji ekonomicznej UE itp. Nasze doświadczenia pokazują, iż uczniowie dysponują doświadczeniem wysoką wiedzą w tej dziedzinie i chętnie o tym rozmawiają.

Do tych podstaw nawiązują klasy wyższe liceum. Przyjmujemy, że wymagania dotyczące wiedzy i umiejętności finansowych w RPE Liceów spełniają wszyscy studenci w obowiązkowym przedmiocie PNS. Ci, którzy chcą się nauczyć znacznie więcej, mogą zgłosić się na wykłady społeczno-naukowe. Problemy konomii i umiejętności finansowych wykładane są w dwu ostatnich

klasach liceum. Przed wprowadzeniem SzPE Liceów do praktycznego życia na lekcjach przedmiotu PNS w trzeciej klasie liceum omawiane są takie tematy:

- podstawowe pojęcia ekonomiczne;
- wskaźniki makroekonomiczne – PKB, tempo wzrostu, inflacja, bezrobocie;
- bilans handlowy i płatniczy;
- gospodarka rynkowa – podaż, popyt, ceny, równowaga rynkowa, czynniki wpływające na podaż i popyt;
- cykle gospodarcze.

W czwartej klasie liceum omawiane są takie tematy:

- pieniądze – funkcja, wyobrażenie pieniądza;
- system bankowy – rodzaje i funkcje banków;
- papiery wartościowe – rodzaje, cena;
- wymiana – typy i rodzaje;
- europejska integracja, UE.

Na seminarium społeczno-naukowym te tematy są dogłębnie omawiane w zależności od tego, czy seminarium trwa dwa czy trzy lata. Studenci zajmują się tematami:

- fiskalna polityka państwa, socjalna polityka państwa, system podatkowy w RC (połączenie tych oto tematów z nauką o państwie, których się uczy na lekcjach Podstawy nauk społecznych);
- międzynarodowy system walutowy, instytucje walutowe (uzupełnienie tematu pieniędzy, banki, papiery wartościowe);
- ekonomia świata, ekonomia RC, związki międzynarodowe, historia ekonomii (nawiązanie do lekcji z historii filozofii w ramach przedmiotu PNS, np. Arystoteles – dzieła i myśli dotyczące ekonomii).

Jako przykłady takiego połączenia tematów nauczania na lekcjach obowiązkowych i lekcjach można zaproponować (do wyboru):

- prawo administracyjne (PNS) – Ustawa dotycząca spółek handlowych, Ustawa dotycząca przestępstw handlowych (seminarium);
- demokracja (PNS) – społeczeństwo obywatelskie, Kodeks spółek handlowych (seminarium);
- integracja europejska, UE (PNS) – współpraca ekonomiczna w świecie – NAFTA, OECD, G8, APEC, ASEAN itp. (seminarium);
- wskaźniki makroekonomiczne (PNS) – rozwój ekonomii w Republice Czeskiej (seminarium).

Uczniowie przychodzą na każdą lekcję seminarium z aktualnymi informacjami z mediów, które dotyczą omawianego tematu lekcji. W czasie zajęć odbywa się dyskusja na dany temat (np. bezrobocie w RC, inflacja, kłamliwa reklama itp.). Na zajęciach pracują z fikcyjnymi informacjami, a uzyskane wiadomości wykorzystują w konkretnej sytuacji (np. w swojej rodzinie). Uczniowie wyszukują aktualne informacje na temat stóp procentowych, zmian walutowych itp. Liczne pytania studentów lub prośby doprowadziły nas do rozwiązywania praktycznych przykładów, z zakresu umiejętności finansowych. Utwierdzały nas w tym, że trzeba takie zadania jak najczęściej rozwiązywać.

Podajemy kilka przykładów:

- uczniowie obliczają minimum socjalne, określają możliwą pomoc socjalną lub inną;
- uświadamiają sobie różnice pomiędzy ubezpieczeniem zdrowotnym, chorobowymi obowiązującym w czasie urlopu macierzyńskiego;
- rozumieją znaczenie ubezpieczenia emerytalnego itp.;
- zajmują się również problematyką podatkową – podatek osoby fizycznej i prawnej, PKB.

Bardzo popularne są wśród studentów wycieczki. Szkoła współpracuje z Bankiem Komercyjnym (Komerční banka), który zapewnia wykład na temat historii banków i pieniądza. Studenci m.in. zaznajamiają się z zabezpieczeniami pieniądza. Kolejną ciekawą wycieczką jest zwiedzanie Sądu Rejonowego w Benesovie. Tutaj studenci obserwują przebieg procesu sądowego, mają możliwość podyskutowania z prawnikiem. Uczestniczą często jako obserwatorzy w procesach młodych ludzi, którzy popełnili przestępstwa gospodarcze lub majątkowe.

Abstract: The requirements of the modern world pose new and difficult challenges to a modern man. This man finds himself or herself in the middle of changes in the social, economic and political situation. These circumstances have a huge impact on the whole system of education, therefore, educational institutions responsible for upbringing and supporting children have to face new challenges, tasks and goals. Nowadays, one of the conditions of the social success is to have adequate education and relevant skills. These include finance management skills. This training is to prepare students for active and responsible participation in the financial market, so that in the future people knew how to manage their money, properly configure personal and family budget, and recognize new financial products or properly communicate with financial institutions. This paper provides definitions of such concepts as “financial ability”, “basic funding”

in relation to primary education and present show these were incorporated in the curricular of selected countries. This image is enriched by discussion on policies that promoteraising the level of education in the field of finance.

Keywords: financial education, financial management, financial education, skills, funding, curriculum

Literatura przedmiotu

- Financial education. Learning and Teaching Scotland*, Scottish Government, Edinburgh 2010.
- Klinsky P. a kol., *Finanční gramotnost – Obsah a příklady z praxe škol, Národní ústav odborného vzdělávání*, Praha 2008.
- Ministerstvo financí, http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/fintrh_os_expertskep_33652.html [dostęp: 15.11.2008].
- Ministerstvo financí, *Národní strategie finančního vzdělávání. Aktualizované znění*, http://www.psfv.cz/assets/cs/media/PSFV_Narodni-strategie-financniho-vzdelavani.pdf [dostęp: 05.12.2014].
- Ministerstva financí ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstva průmyslu a obchodu ČR, MF, MŠMT, MPO, http://www.nuov.cz/uploads/SBFG_finalni_verze.pdf [dostęp: 05.12.2014].
- National Strategy for Financial Literacy (New Zealand): Retirement Commission, http://www.retirement.org.nz/webfm_send/~retirementfiles~Centre%20for%20Financial%20Literacy~NationalStrategyfinal27June.pdf [dostęp: 20.03.2013].
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, Výzkumný ústav pedagogický v Praze, Praha 2005.
- Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, Výzkumný ústav pedagogický v Praze, Praha 2008.
- Souhrnná zpráva. Testování finanční gramotnosti v 8. a 9. ročnících 2009/2010*, Scio, Praha 2010.
- Standardy finanční gramotnosti in Systém budování finanční gramotnosti*. Společný dokument Ministerstva financí ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstva průmyslu a obchodu ČR, MF, MŠMT, MPO, <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/system-budovani-financni-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach> [dostęp: 05.12.2014].
- Systém budování finanční gramotnosti*. Společný dokument Ministerstva financí ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstva průmyslu a obchodu ČR, MF, MŠMT, MPO, Praha 2007.

System budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. Společný dokument Teaching Financial Capability, Danske Bank Group, <http://www.teachingfc.co.uk/> [dostup: 04.03.2013].

What is Curriculum for Excellence?, Learning and Teaching Scotland, www.ltscotland.org.uk/curriculumforexcellence/ [dostup: 25.02.2013].